

3. Nathaniel Davis. Information overload, reloaded [Електронний ресурс]/ Nathaniel Davis // Journal of the Association for Information Science and Technology. – 2011. – Mode of access : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/bult.2011.1720370513>

ПОСТПРАВДА ТА ФАКТЧЕКІНГ – ТРЕНДИ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Марків Олександра Тимофіївна
НПУ імені М.П. Драгоманов
Україна

Засоби масової інформації наповнюють світ оцінками фактів, транслиують думки, інтегрують настрої, а отже, спрямовані на формування думки читача, глядача, слухача. За словами М. Титаренко, не можна інформувати, не впливаючи на свідомість, так само, як не можна формувати світогляд, не інформуючи [13].

Історично сформувалися різні види впливу, залежно від цілей його дії: пропагандистський вплив тоталітарного періоду (мав на меті змінити громадську думку «так, як треба»); опосередкований вплив 50-их років ХХ ст. (був спрямований на посилення, а не зміну установок реципієнтів); аксіологічний вплив 60-их років ХХ ст. (передбачав відбір тієї інформації, яка узгоджується з певними цінностями); концептуальний вплив 70-х років ХХ ст. (був зорієнтований на формування концептів, інтерпретацію тем, які обговорюються, а не на ставлення людей до цих тем); особистісний вплив

80-х років ХХ ст. (цілеспрямований вплив на всі види повсякденного практичного досвіду реципієнтів) [9].

Сьогодні інформаційні впливи набувають якісно нових форм. Журналістська спільнота перебуває в складних професійних і моральних умовах: доводиться працювати під зовнішнім тиском і внутрішньою самоцензурою редакційних політик, існувати між рифами перерозподілу сфер медійного престижу, розуміти та відчувати середовище гібридної війни, щоб не стати заручником підступних схем та операцій. ЗМІ втратили авторитет. Багато інших каналів і джерел інформування полонили суспільство в інформаційний вакуум, де завдяки маніпулятивним засобам відбувається засвоєння ілюзій щодо дійсності, яку цілеспрямовано створили суб'єкти маніпуляцій, показали фальшиву картину і підставну «альтернативну» реальність. Одночасно ЗМІ можуть бути цими суб'єктами маніпуляцій, оскільки інформаційні приводи також черпають із соціальних мереж і продукують свої матеріали в маси.

Останні десять років у світовому інформаційному просторі живе поняття «постправа», яке в 2016 році отримало визначення в Оскфордському словнику – це обставини, за яких об'єктивні чинники надають менше впливу на формування громадської думки, ніж заклики до емоцій і особистих переконань. Це явище стало трендом у комунікації. Його пов'язують з поширенням ролі соціальних мереж, коли кожен власник профілю перетворюється з медіума (посередника в ланцюгу комунікацій), у саме медіа, коли будь-яка людина може коригувати базове повідомлення згідно зі своїми уявленнями про факт. Тобто, те що донедавна називалося «об'єктивними фактами» тепер зовсім не є значущим при формуванні громадської думки, на відміну від емоційних реакцій і вірувань широких мас [8]. Адже правду не просто говорять, їй надають найбільш вигідну форму. Відбувається програмування реакції аудиторії, тобто застосовуються засоби нейропсихології. Реально постправа стала результатом того, що право голосу, завдяки Інтернету, отримали всі відразу. Обсяг інформації, як наслідок, став настільки більшим, що вже ніхто не в змозі перевіряти її на вірогідність. Швидкість змін така велика, що ми весь час ніби живемо завтрашнім днем, тому перевіряти вчорашнє вже не має сенсу [6]. Блокувати також не вдається, бо, за словами Є. Ланюка, «демократичне суспільство відкрите, де вільно циркулює різноманітна інформація. Але принциповою умовою ліберальної демократії є те, що ця інформація має бути правдивою. Сьогодні ми бачимо цей інформаційний вибух, який вже не дозволяє нам відрізнити правдиву інформацію від фейкової. У результаті ця неправдива інформація бере таку саму або ж навіть більшу участь у формуванні політичних позицій громадян. Тоді відбувається ефект так званих «бульбашок» – це замкнуті інформаційні середовища, в яких перебувають громадяни. Там вони отримують певну інформацію, яка не обов'язково повинна бути правдивою, але тим не менше впливає на їхні судження та на соціалізацію» [12].

Ось і виходить, що в кожного своя правда, і цей вислів набуває реального сенсу, адже ми розуміємо інформацію відповідно до своїх переконань, емоцій, фонових знань, до своєї позиції, до того, чому і в що ми готові вірити. Має значення ціннісна дія інформації. А отже, розуміння фактів, їх аксіологія (орієнтація в розумінні на те, що відповідає особистим запитам людини – факт як цінність) дозволяє говорити про цілеспрямований відбір фактів, в основі якого лежить суб'єктивний чинник. Тому вкрай важливо сьогодні розрізняти між собою реальний опис подій і їх інтерпретацію, тобто дійсні факти й думку щодо них. Більшість людей чують тільки те, що хочуть почути, оскільки отримують знання тільки з тих джерел, з упередженням яких вони заздалегідь погоджуються. Тому, як вважає Д. Золотухін, варто

змінити рівень відповідальності за той контент, який роблять і поширюють журналісти [3].

Якщо глибше зазирнути в природу достовірності інформації, то, за словами Г. Почепцова, «багатьох фактів ми не можемо знайти в енциклопедії, вони – газетні, тобто поточні, які завтра замінять інші в наступному числі газети. Третій рівень фактів, крім енциклопедичного й газетного, належить малим соціальним групам, четвертий — узагалі індивідам. До останнього типу віднесемо знання того, що знає особисто людина, і ніхто більше» [6].

Заступник міністра інформаційної політики України Д. Золотухін визначає, що «постправа» – це та ж брехня, але в більших масштабах, посилена новими технологіями [3]. О. Піддубний – навпаки: «Якби постправа була брехнею, то навіщо було б вигадувати новий термін? Зрештою, опускання поняття «постправа» до примітивного «брехня» є типовою спробою примітивізації поняття. Бо суть постправи в тому, що вона не є брехнею, а інтерпретацією правди. Спектр таких інтерпретацій настільки великий, що вони можуть, як злегка коригувати факти, так і цілковито їх деформувати (саме цей аспект помилково асоціюється з брехнею). Якщо говорити прямо, то постправа – це притаманна пересічним обивателям вульгаризація фактів, оскільки ці обивателі (сиріч – маси) не мають навичок професійно працювати з інформацією, перевіряти її, аналізувати та відділяти факти від суджень. Якщо особа приправляє факт персональною емоцією, що резонує з емоціями інших обивателів, повідомлення перетворюється на вірусне і миттєво шириться соціальними мережами, що схоже на ефект снігової кулі – вона не зупиниться, поки не переб'ється наступними «сніговими кулями» [10].

Важливим інструментом постправи стали фейкові новини, які дуже швидко поширюються від однієї людини до іншої, – повністю або частково вигадана інформація про суспільні події, справжніх людей або про речі, явища, яка подається у ЗМІ під виглядом справжніх журналістських матеріалів. Фейки заповнили інформаційний простір. Це відбувається тому, що мало хто читає далі заголовка, а подібні матеріали мають дуже яскраві назви. [5]. Такі повідомлення масифікуються, впливають на людей. Індивідуальна думка не є небезпечною для розвитку суспільства, гірше, коли ці фейки цілеспрямовано поширюють, коли вони мають вплив і формують громадську думку, яка вже в зародку є хибною, тобто такою, що вироблена завдяки маніпуляціям у потрібний комусь бік.

Отже, виникла необхідність перевірки інформації на достовірність. Фактчекінг – це окремий медіа тренд, який стоїть поруч із постправою. В Україні фактчекінгова діяльність активізувалася з початком інформаційної війни та з потребою боротися з дезінформацією. Так, на сьогодні в нашій країні діють чотири фактчекінгові організації.

Найстаріша – «Слово і діло», з 2008 року перевіряє виконання обіцянок політиків. У 2014 році з'явився сайт StopFake, який бореться з фейками російської пропаганди. У 2015 році при Vox Ukraine було створено проєкт VoxCheck, який переважно цікавиться економічними питаннями. А в 2016 році з'явився проєкт FactCheck, журналісти якого перевіряють на достовірність заяви, резонансні факти, події, публікації у ЗМІ, фото- та відеоматеріали, чутки, обґрунтування судових рішень і формують рейтинги правдивості заяв і обіцянок політиків, використовуючи при цьому інформацію тільки з відкритих джерел [1]. Медіаексперт Андрій Куликов зазначає, що фейки, які виробляються Україною є не менш небезпечними, пояснив, що фейки можуть бути неправдивими (коли подається завідомо недостовірна інформація) й несправжніми (коли інформація знецінюється і будь-яке висловлювання чи цифра стають новиною). Боротися необхідно з обома видами фейків й напрацьовувати механізми співрегуляції (держава + медіа) [2].

Що ж тоді правда? Г. Почепцов подає такі пояснення: «Правдою стає те, що: а) тиражується, б) походить від достовірного джерела, в) заперечується в недостовірному джерелі. Тобто інформація в результаті свого руху до споживача отримує характеристики, на які можна орієнтуватися для визначення її вірогідності. При цьому є інформація, яка достовірна у всіх контекстах, на кшталт «два на два дорівнює чотирьом»; є інформація, яка достовірна тільки в деяких контекстах, а є така, що ніколи не буває достовірною. Звичайній людині важко рухатися між ними, визначаючи, що є що» [11].

Проблема посилюється тим, як вважає виконавча директорка ГО «Детектор медіа» Д. Дуцик, що «ми живемо не лише в добу постправди, а й у добу тотального популізму. Цей схрещений варіант популістичної політики з пропагандою — гримуча суміш, яка серйозно трансформує свідомість людей» [3]. Медіа стали ареною політичних ігор, тому журналістів прирівнюють до політиків і довіряють їм також мало.

Тож, як шукати правду? Наведемо думки деяких експертів:

Г. Почепцов: «Перевірка важка, оскільки вона потребує додаткової праці, полягає в тому, щоб: а) перевірити цей факт за іншими джерелами; б) підсумувати інформацію з боку прихильників і противників цього повідомлення; в) спертися на джерела й авторів, які до цього були для вас правдивими; г) згадати, що наші умовні вороги можуть зберігати канву ситуації, але інтерпретуватимуть її у принципово інший спосіб; д) оцінити, хто був джерелом, який канал, яка газета, хто їхній власник;

е) з'ясувати, з вуст якого експерта прийшла ця інтерпретація, оскільки експерт може обслуговувати й просувати ту чи іншу позицію» [6].

О. Дихніч, керівниця проєктів «Антизомбі» та «Громадянська оборона»: «необхідно враховувати і особливості нової аудиторії та

підбирати найбільш вдалі для неї формати, щоб інформація була нею повноцінно сприйнята. Люди з кліповим мисленням майже не сприймають довгих матеріалів. Тому інформація, яку ми хочемо донести, має відповідати часу й аудиторії. Це має бути коротка, лаконічна й цікава подача. Не можна відділяти суху подачу інформації від емоцій. Інформація має викликати емоції, інакше це буде ні про що. Це спрацює на дуже маленький відсоток людей» [3].

І. Штогрин, редакторка «Радіо Свобода»: «Треба знайти спосіб не протиставляти емоції і факт, а зробити так, щоб вони одне одному допомагали». Водночас редакторка переконана, що емоції в новині не мають місця, а в усіх інших формах і жанрах можна шукати компромісу. «Роль справжнього журналіста стала ще важливішою. Чи треба нам змінювати стандарти? Вони універсальні, вироблені роками й дуже прості. Але форми ми маємо шукати нові, виходячи з того, в який час ми живемо» [3].

Є. Ланюк: «Кожен індивід повинен бути свідомим, розуміти, що йому потрібно отримувати правдиву інформацію, а не ту інформацію, яка йому подобається, яка йому імпонує, яка якимось чином апелює до його емоцій і почуттів. Насамперед, потрібно отримувати інформацію як мінімум з кількох джерел, потрібно здійснювати об'єктивну і незалежну перевірку цієї інформації. Але ми бачимо таку ситуацію, що більшість людей не будуть проводити таку перевірку особисто. Потрібно перевіряти не лише користувачів, але і журналістів» [12].

Кетлін Хіггінс: «Науковці повинні нагадувати суспільству про важливість соціальної місії науки і надавати йому достовірну інформацію, яка має бути основою публічної політики. Й вони повинні підтверджувати інтелектуальні чесноти, які так ефективно працюють в науці: критичне мислення, постійний пошук і ревізію переконань та вірувань на підставі фактів» [14].

Марсі Шор, американська дослідниця й професорка історії Єльського університету: «Найпростіший спосіб перевірки інформації – це Гугл. Варто бти обережним з експертами, правильний експерт – це фахівець у власній галузі, зазвичай компетентний щонайбільше в трьох питаннях. Часто працює у відповідних установах, наприклад, науково-дослідницьких інститутах. Користуватися статистичними даним й звітами. Саме з експертом можна проконсультуватися, де шукати дані та як їх трактувати. Краще поспілкуватися не з одним, а з декількома фахівцями. Джерело інформації має бути первинним. Якщо говорять про певні дані, варто дізнатися, звідки вони та чи достовірні. Цитата завжди має автора. Варто знайти відео або пост у соцмережі, бо медіа часто передрукують чужі слова з помилками» [7].

Свій підхід до боротьби «істини проти брехні» подає «Українська правда», розробивши рекомендації для держави, суспільства, медіаспільнот. Подаємо деякі фрагменти.

Держава повинна:

Навчати: покращувати медіа-грамотність і підвищувати знання населення про те, що є фейк і які його різновиди існують; формувати критичне мислення, а саме, привчати споживати інформацію з різних джерел, формувати свою картину «за» і «проти».

Відстежувати – спільно з медіа і технологічними компаніями брати участь в розробці механізмів виявлення фейків.

Комунікувати першим – не забувати про основи основ – бути першим у заявах. Бути головним джерелом новини, бути зрозумілим, бути відкритим.

Що може робити суспільство:

Верифікувати: створювати та популяризувати платформи з верифікації даних. Серед аналітичних ресурсів, які можуть допомогти з верифікацією даних та факт-чекінгом у широкому контексті називали First Draft News, Google News Lab, Factcheck.org, Bellingcat. Міжнародні експерти дуже високо оцінили український Stopfake.org, що не може не бути приводом для гордості. Шукати нові формати залучення суспільства до спільного контролю за чистотою інформаційного простору.

Що може робити медіа спільнота та журналісти:

Аналізувати: Шукати «bigger picture» і дивитися на комунікації зі стратегічної позиції. Допомогати аудиторії скласти пазли в єдину картину і дати основу для формування власної думки.

Не забувати про професійну етику – нести відповідальність за коректність фактів проти бажання бути першим [4].

Насамкінець подамо поради медіаграмотності від українського авторитетного проєкту «*StopFake*»:

✓ Не вір заголовку. Читай сам матеріал, бо факти в назві можуть бути перекрученими для привернення уваги.

✓ Не вір підозрілому джерелу. Особливо коли воно єдине. Як правило, справжню новину дублюють усі відомі ЗМІ, і її легко перевірити.

✓ Не вір невідомим експертам. Так звані «аналітики» часто з'являються лише раз, а потім зникають. Людей, чия думка є фаховою та важливою, зазвичай знають усі й не лише у вузьких колах.

✓ Перевір дату інформації. Це примітивний спосіб маніпуляції – розміщення новини, актуальність якої вже минула. Але її поява в сьогоденньому потоці новин викличе певний резонанс, який потрібен маніпуляторам.

✓ Не все, що зображено на фото чи у відео, – правда. Маніпулятори часто редагують картинку й відео, додають ті елементи, яких не було спочатку, щоб підмінити або викривити значення.

✓ Не все на екрані – правда. Те, що ти бачиш, може бути цілком створеною або перемонтованою реальністю. Місце події може бути

реальним, а самі події – ні, люди можуть бути реальними, а їхні слова – ні [7].

Як бачимо, перевірка інформації повинна стати однією з головних навичок розумної людини сучасності. Насправді, не тільки Україна, цілий світ не знає, чи може суспільство чинити опір постправді. Але всі закликають вірити тільки перевіреним фактам, логічно думати і не піддаватися емоціям у прийнятті важливих рішень.

Список використаних джерел:

1. Бондар С. Про фактчекінг у добу Постправди // *Opinion* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opinion.biz.ua/2017/11/13/pro-faktcheking-u-dobu-postpravdi/>
2. Від саморегуляції переходити до співрегуляції у медіа. Громадський сектор запропонував, як боротися з фейками // *Інтернет Свобода* (01.03.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://netfreedom.org.ua/vid-samoreguljatsii-do-spivreguljatsii-u-media-gromadskij-sektor/>
3. Гордієнко Т. Постправда як тренд: Ukrainian style // *Media sapiens* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ms.detector.media/ethics/standards/postpravda_yak_trend_ukrainia_n_style/
4. Зінкевич Л. Інфекція під назвою фейк // *Українська правда* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/07/17/7149427/>
5. Корольов Є. Чому «постправда» стало іменником року, або Як соцмережі знищують дискурс // *Tech today* [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <https://techtoday.in.ua/news/chomu-postpravda-stalo-imennikom-roku-abo-yak-sotsmerezhi-znishhuut-diskurs-68674.html>
6. Котляр А. Правда очима постправди // *ZN,UA* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/pravda-ochima-postpravdi_.html
7. Ладика І. 5 думок про постправду // *Sstudway* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studway.com.ua/postpravda/>
8. Лютий Т. Кінець прекрасної епохи. В кожного своя «пост-правда» // *ДС* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/society/kinets-prekrasnoyi-epohi-v-kozhnogo-svoya-post-pravda--19112016180000>
9. Марків О. Блог як засіб маніпулювання і протидії маніпулятивним впливам в умовах інформаційної війни / О. Марків // *Журналістики, видавнича справа, редагування: вчора, сьогодні, завтра: збірник наукових праць «Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій»*. – Вип. V. – К.: ДП «Експрес-об'ява», 2015. – с. 26-36

10. Піддубний О. Що таке пост правда? // Блог О. Піддубного [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidubny.com/scho-take-postpravda/>
11. Почепцов Г. Від правди — до постправди, від фейку — до постфейку // Дніпроград [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dniprograd.org/2018/04/22/vid-pravdi-do-postpravdi-vid-feyku-do-postfeyku_67006
12. Рубан Т. Євген Ланюк. Пост-правда, фейки та інформаційна війна // Варіанти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://varianty.lviv.ua/43429-yevhen-laniuk-post-pravda-feiky-ta-informatsiina-viina>
13. Титаренко М. Світоглядна публіцистика: спроба полемічного дискурсу / М. Титаренко // Вісник Львівського університету. Серія журналістики, 2006. – Вип. 28. – С. 118-134
14. Хігінс К. Наука проти постправди // Zbruc [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/59525>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Ільєнко Наталя Вадимівна

Науковий керівник: к.е.н., асист. Голобородько Т. В.

Криворізький національний університет

Україна

Всі сфери суспільного життя в умовах нестабільності і контрасту виборів висувають перед людиною потребу в розкритті наявних проблем, адекватного реагування на них, прийняття самостійних рішень в незвичайних ситуаціях і вміння нести за них відповідальність. Звідси виникає потреба акцентування у виховному процесі на формування у молодого покоління, насамперед у студентів, самодостатності, мобільності, етичних орієнтирів і соціокультурних цінностей, а також суспільної відповідальності.

Соціальна відповідальність, особливо студентів, які в даний момент перебувають в сучасних новітніх економічних, соціальних та суспільно-політичних умовах, відноситься до категорій, процесів, що необхідно досліджувати.

У найбільш загальному розумінні соціальну відповідальність слід розглядати як один із проявів зв'язку та взаємної залежності особистості та суспільства, як співвідношення, що виявляється у мірі відповідності суб'єктивної, людської активності характеру суспільних вимог, а також у певному оцінюванні цієї активності та застосуванні санкцій з боку суспільства [1, с. 5].

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЄВРОПЕЙСЬКА НАУКОВА ПЛАТФОРМА»

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

НАУКА ТА ОСВІТА: КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ СУЧАСНОСТІ

18 травня 2018 рік | м. Чернігів

ТОМ 11

ЗБІРНИК

НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ΛΟΓΟΣ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ЄВРОПЕЙСЬКА НАУКОВА ПЛАТФОРМА»

ОО «ЕВРОПЕЙСКАЯ НАУЧНАЯ ПЛАТФОРМА» ♦ NGO «EUROPEAN SCIENTIFIC PLATFORM»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ΛΟΓΟΣ»

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКА ТА ОСВІТА:
КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ СУЧАСНОСТІ»**

18 ТРАВНЯ 2018 РІК

ТОМ 11

м. Чернігів

УДК 001(08)
ББК 72.4(4УКР)я 431
Н 34

Н 34 Наука та освіта: ключові питання сучасності : зб. наук. праць «ЛОГОΣ» з матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернігів, 18 травня 2018 р. / відп. за випуск М.А. Голденблат. Обухів: Друкарня «Друкарник» (ФОП Гуляєва В.М.), 2018. Т. 11. 136 с.

ISBN 978-617-7171-80-4

Викладено тези доповідей та статті учасників міжнародної науково-практичної конференції «Наука та освіта: ключові питання сучасності», яка відбулася у місті Чернігів, 18 травня 2018 року.

Збірник присвячено для студентів, аспірантів, докторантів, здобувачів, молодих фахівців, викладачів, науковців та інших зацікавлених осіб, а також для широкого кола читачів.

Бібліографічний опис матеріалів конференції представлено у Науковій електронній бібліотеці «Elibrary.ru».

Збірник включено до міжнародних наукометричних баз «РИНЦ» та «Google Академія».

УДК 001 (08)
ББК 72.4(4УКР)я 431

ISBN 978-617-7171-80-4

© Колектив авторів конференції, 2018
© Збірник наукових праць «ЛОГОΣ», 2018
© ГО «Європейська наукова платформа», 2018